

ยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ

The Strategies to Eliminate Farmers' Poverty in Chaiyaphum Province

สุริยะ หานพิชัย* สุเทพ เชาวลิต วราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง

Suriya Hanphichai, Suthep Chaowalit, Waraporn Subruangthong

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Student, Doctorate of Public Administration Program, Thepsatri Rajabhat University,

อาจารย์พิเศษสาขารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Special Lecturer, Doctorate of Public Administration Program, Thepsatri Rajabhat University,

อาจารย์ประจำสาขารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Lecturer, Doctorate of Public Administration Program, Thepsatri Rajabhat University,

E-mail: hanpichai@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพความยากจนและสาเหตุความยากจนของเกษตรกร และเสนอยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ โดยการวิจัยแบบผสมผสาน ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากเกษตรกร จำนวน 403 คน ใช้การสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร จำนวน 30 คน สัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 21 คน และประชุมสนทนากลุ่ม จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์กลุ่ม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมสนทนากลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างในจังหวัดชัยภูมิมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนเมื่อเทียบกับจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 64.30 มีรายได้จากสมาชิกทุกคนรวมกันเฉลี่ย 88,179.90 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 54,476.43 บาทต่อปี และมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำนวน 85,724.57 บาท สาเหตุที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร คือ เพศ อายุ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพ จำนวนสมาชิกที่พึ่งพิง เขตการปกครอง การคมนาคม ขนาดที่ดินการเกษตร รูปแบบการเกษตร แหล่งน้ำการเกษตร ทัศนคติต่อการทำงาน การชอบความทันสมัย การยอมรับเทคโนโลยี การชอบการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติต่อการกู้ยืม

ยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนของเกษตรกรไทยในจังหวัดชัยภูมิที่เหมาะสม เพื่อสังคมมั่นคง เศรษฐกิจยั่งยืน คือ CHAIYAPHUM 3DII ได้แก่ ยุทธศาสตร์ 1 การเพิ่มโอกาสและพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ยุทธศาสตร์ 2 พัฒนาระบบสังคมและสวัสดิการสังคม ยุทธศาสตร์ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน ยุทธศาสตร์ 4 ยกระดับคุณภาพชีวิตและเข้าถึงการบริการสังคม และยุทธศาสตร์ 5 ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน ความยากจนของเกษตรกร เกษตรกรจังหวัดชัยภูมิ

Abstract

The research aimed to study the states and causes of the poverty of the farmers and to propose the strategies to eliminate it. The work employed a mixed methodology.

The subjects used in the research were 403 individuals. A total of 30 farmers were interviewed. An in-depth interview was administered on 21 individuals concerned. The research instruments were a questionnaire, a group interview, an in-depth interview and a focus group. The study found that the households in the study were poor considering the total households (64.30%). A total income of all households averaged 88,179.90 baht a year. An annual spending was 54,476.43 baht. per household An average debt per household was 85,724.57 baht. The factors responsible for the household poverty were sex, age, education, a number of the household members, a number of the employed, a number of the dependents, size of agricultural land, farming methods, agricultural water sources, attitudes towards work, a modern trend, acceptance of technology, and preference for changes. The strategies to eliminate poverty of the farmers under study were called CHAIYAPHUM 3DII. They included 1) increase of opportunities and development of farmers' potential, 2) development of social system and social welfare, 3) the community's economic strength, 4) improvement of the life quality and social service, and 5) improvement of the state administration.

Keywords: Strategies to eliminate poverty, Farmers' poverty, Farmers in chaiyaphum

บทนำ

ความยากจนเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญเป็นประจักษ์เห็นได้ทั่วทุกมุมโลก แม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ก่อให้เกิดความสะดวสบายแก่มนุษยชาติ แต่ด้วยกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ที่ทำให้ทั่วโลกมีการรับรู้และยอมรับแนวทางการพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยมในขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมายโดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำและความยากจน (ศรีสันต์, 2009) โดยเฉพาะปัญหาความยากจนที่เป็นปัญหาสั่งสมอย่างยาวนาน แม้ว่าประเทศที่ประสบปัญหาความยากจนต่างพยายามหาแนวทางหรือมาตรการเพื่อแก้ไขเยียวยาและจัดปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป แต่ก็ยังไม่มีประเทศใดที่สามารถจัดปัญหาความยากจนให้หมดไปได้ (เจียร์พันธ์, 2010) ประเทศไทยประสบปัญหาความยากจนเหมือนประเทศกำลังพัฒนาประเทศอื่น ส่วนหนึ่งมาจากการพัฒนาตามแนวทางทุนนิยม อันก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างคนรวยและคนจนในประเทศ จนกระทั่งกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยเป็นปัญหาสังคมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศไทย ความยากจนของประชาชนผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในชนบทมีสาเหตุที่สะสมเรื้อรังมานาน โดยเฉพาะจากการขาดแคลนเงินทุนในการทำเกษตร จึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกรรวมทั้งภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่ผลักดันให้เกิดความยากจนขึ้นแล้ว แม้ว่าภาคการเกษตรของประเทศไทยในชนบทถูกยกย่องเป็นกระดูกสันหลังของชาติที่ได้ผลิตอาหารเลี้ยงสังคมมายาวนาน แต่ความยากจนก็ยังคงเป็นปัญหาที่อยู่คู่กับสังคมเกษตรในชนบทมาเป็นเวลาช้านาน (สุวรรณ, 2014) จนกระดูกสันหลังของ

ชาติผู้ร่อนอ่อนล้าไร้เรี่ยวแรงที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้กับความยากจนที่ซับซ้อนได้ด้วยตัวเองตามลำพัง หากไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างจริงจังจากรัฐบาลก็คงจะหลุดพ้นจากความยากจนได้ยาก สภาพความยากจนที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยราวร้อยละ 85 ของคนจนทั้งหมดอาศัยอยู่ในชนบทและมีอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ ความยากจนในชนบทมีสาเหตุที่เกิดจากหลายปัจจัย (พลศรี, 2013) แม้ว่าการพัฒนาในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาจะมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง แม้ประเทศไทยจะประสบความสำเร็จในการลดความยากจนในระดับประเทศโดยทำให้ประชากรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนลดลง แต่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำของรายได้ในระดับที่รุนแรง (จันทร์สาน, 2009)

จังหวัดชัยภูมิเป็นหนึ่งในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ประสบปัญหาความยากจน และมีการดำรงชีวิตอยู่เป็นไปด้วยความยากลำบากเพราะมีรายได้ที่น้อย ราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้ประสบกับปัญหาความยากจน อันเนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ล้าสมัยทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่เป็นแรงกดดันทำให้ปัญหาความยากจนทวีรุนแรงมากยิ่งขึ้น การพัฒนาเพื่อส่งเสริมรายได้ และชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรที่ผ่านมามีจะช่วยยกระดับรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ก็ยังไม่อาจทำให้เกษตรกรหลุดพ้นจากความยากจนที่แท้จริงได้ การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาถึงสภาพการณ์และสาเหตุความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิว่ามีสาเหตุใด ควรแนวทางการแก้ไขความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิสามารถจัดความยากจนได้อย่างไร เพื่อการเสริมสร้างการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์และเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศไทยให้หลุดพ้นจากความยากจนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษาสาเหตุความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การจัดความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาสภาพความยากจนและสาเหตุความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ ศึกษาสภาพแวดล้อมของจังหวัดชัยภูมิ และเสนอยุทธศาสตร์การจัดความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ มุ่งศึกษาเฉพาะความยากจนของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ
3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือ เกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 112,815 ครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้คือ ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากเกษตรกรจำนวน 403 คน ใช้การสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร จำนวน 30 คน สัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 21 คน และประชุมสนทนากลุ่ม จำนวน 9 คน
4. ขอบเขตด้านระยะเวลา มุ่งศึกษาความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ ปีการผลิต 2557

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพความยากจนและสาเหตุความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิที่ครอบคลุมในทุกมิติ โดยการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่คาดว่าจะส่งผลกระทบต่อความยากจนของเกษตรกร ซึ่งพิจารณาได้จากปัจจัยต่าง ๆ หลายปัจจัยด้วยกัน รวมทั้งมาตรการหรือนโยบายของภาครัฐ และส่วนงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเสนอยุทธศาสตร์จัดความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวคิดการทำยุทธศาสตร์ของ Weihrich (1982) และแนวคิดการทำยุทธศาสตร์แก้ไขความยากจนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ ศึกษาสภาพความยากจน ค้นหาสาเหตุความยากจน กำหนดยุทธศาสตร์แก้ปัญหาความยากจน กำหนดกลยุทธ์ และกำหนดมาตรการ โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

วิจัยเชิงปริมาณ มีวิธีดำเนินการดังนี้

1. **ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ครุฑเรือนเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีจำนวน 112,815 ครุฑเรือน กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา คำนวณหากลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Malholtra (2010) แล้วทำการปรับขนาดกลุ่มตัวอย่างเพิ่ม 5 เปอร์เซ็นต์ เป็น 403 ครุฑเรือน การสุ่มตัวอย่างโดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน โดยแบ่งเขตพื้นที่ของจังหวัดตามเขตการปกครอง แล้วจึงสุ่มอำเภอมา 4 อำเภอ โดยการสุ่มแบบง่าย (Simple random sampling) จากนั้นสุ่มเลือกตัวอย่างครุฑเรือนเกษตรกรโดยใช้วิธีการจับสลากจากเลขที่บ้าน ให้ได้จำนวน 403 ครุฑเรือน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างเป็นระบบ (Systematic random sampling) โดยการสุ่มจากบัญชีเกษตรกร ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เส้นความยากจนของครุฑเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี 2557 ที่คำนวณโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้เส้นความยากจนเท่ากับ 2,355 บาทต่อคนต่อเดือน (National Statistical Office, 2015) เป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มครุฑเรือนยากจนและครุฑเรือนที่ไม่ยากจน

2. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scales) และแบบมาตราอัตราส่วน (Interval scale) ประกอบด้วยข้อคำถามจำแนกเป็น 8 ส่วน ดังนี้ 1) ลักษณะของเกษตรกร 2) ลักษณะทางสังคม 3) ลักษณะทางเศรษฐกิจ 4) ลักษณะทางทัศนคติ 5) ลักษณะทางนโยบายภาครัฐ 6) ข้อมูลรายได้-รายจ่ายของเกษตรกร 7) ข้อมูลโอกาสการเข้าถึงบริการสาธารณะ และ 8) ข้อเสนอแนะ

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้ออกสำรวจข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นครุฑเรือนเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามโดยวิธีการสอบถามและผู้วิจัยเป็นผู้ตรวจสอบข้อมูลและกรอกข้อมูลในแบบสอบถาม และเน้นการพูดคุยแบบเป็นกันเองเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลนั้นมีความเชื่อมั่น โดยใช้เวลาดำเนินการสำรวจข้อมูลเป็นเวลาประมาณ 12 เดือนตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 – ตุลาคม 2558

4. **การวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ** โดยนำแบบสอบถามที่ได้จากภาคสนามมาตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วน จากนั้นจัดทำสมุทสรหัสตัวแปร จัดทำโครงสร้างฐานข้อมูลและนำข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วเข้าเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป หลังจากตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลดิบ (Data editing) แล้วจึงจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ที่เหมาะสมตามลักษณะต่าง ๆ ของข้อมูลตามแบบสอบถาม

4.1 สถิติเชิงพรรณนา เพื่อให้ทราบถึงลักษณะพื้นฐานทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ค่าวัดพื้นฐานทางสถิติต่าง ๆ ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (s.d.) เป็นต้น

4.2 สถิติเชิงอนุมาน เพื่อให้ทราบสาเหตุความยากจน โดยใช้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ซึ่งไม่ได้อยู่ในรูปของสมการเชิงเส้นตรงแต่อยู่ในรูปสมการถดถอยโลจิสติก (Logistic regression) ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกเพื่อหาโอกาสหรือความน่าจะเป็นที่ครัวเรือนจะยากจนโดยจะใช้วิธี Maximum likelihood ในการประมาณค่าสัมประสิทธิ์

วิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาคือ
 - 1.1 กลุ่มเกษตรกร จำนวน 30 คน เพื่อการสัมภาษณ์กลุ่ม
 - 1.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจน จำนวน 21 ท่าน เพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก
 - 1.3 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องการแก้ไขปัญหาความยากจน จำนวน 9 คน เพื่อร่วมประชุมสนทนากลุ่ม
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่
 - 2.1 แบบสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) มีประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ สภาพความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิในปัจจุบัน สาเหตุของความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ
 - 2.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพความยากจนในจังหวัดชัยภูมิในปัจจุบันเป็นอย่างไร ปัญหาความยากจนในจังหวัดชัยภูมิมีสาเหตุจากปัจจัยอะไร สภาพแวดล้อมของจังหวัดชัยภูมิที่มีผลต่อความยากจนมีลักษณะเป็นอย่างไร แนวทางในการแก้ไขความยากจนในจังหวัดชัยภูมิควรมีแนวทางใด
 - 2.3 แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ผู้วิจัยได้ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่มในการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลจากการประชุมสนทนากลุ่ม เพื่อการบันทึกและตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการประชุมกลุ่มสนทนา โดยกำหนดผู้ที่เข้าร่วมประชุมกลุ่มสนทนา ร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขความยากจนของเกษตรกร ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากวิธีการสังเกตด้วยแบบการสังเกต (Observation) เพื่อใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมทำกิจกรรมสังเกตซักถามข้อมูลที่ยังสงสัยและจดบันทึก
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เป้าหมาย โดยการเคารพความคิดเห็นและมุ่งเน้นให้ผู้ให้ข้อมูลมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นและการให้ข้อมูล จากการสอบถาม การสัมภาษณ์ และการประชุมสนทนากลุ่ม
4. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้วิธี Triangulation แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) และความสอดคล้องต้องกัน (consensus) เพื่อสรุปผลข้อมูลการวิจัยประกอบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research)

ผลการศึกษา

การศึกษาเชิงปริมาณ พบว่า สภาพทั่วไปของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิส่วนใหญ่ มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย ร้อยละ 75.70 และเพศหญิง ร้อยละ 24.30 มีหัวหน้าครัวเรือนอายุเฉลี่ย 52 ปี มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 4.24 คน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 78.60 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรองคือ รับจ้างทั่วไป ร้อยละ 96.00 มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 2.62 คน และจำนวนสมาชิกวัยพึ่งพิงในครัวเรือนเฉลี่ย

ครัวเรือนละ 1.65 คน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบล ร้อยละ 64.10 ครัวเรือนมีรายได้จากสมาชิกทุกคนรวมกันเฉลี่ย 88,180 บาทต่อปี และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 54,476.50 บาทต่อปี เมื่อคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคต่อรายได้จะเท่ากับ 66.77 มีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำนวน 85,724.57 บาท ข้อมูลปัจจัยทางจิตวิทยา พบว่า ความคิดเห็นต่อการทำงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$, S.D.= 0.487) ความคิดเห็นต่อความทันสมัยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.55$, S.D.= 0.657) ความคิดเห็นต่อเทคโนโลยีการผลิตอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.45$, S.D.= 0.307) ความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$, S.D.= 0.286) ความคิดเห็นต่อการกู้ยืมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$, S.D.= 0.391) และปัจจัยโครงการภาครัฐ มีการเข้าร่วมมากที่สุดคือ โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า รองลงมาคือ การเข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้านโครงการบัตรเครดิตเกษตรกรโครงการแก้ไขหนี้สินภาคประชาชน โครงการประกันภัยนาข้าว โครงการสินเชื่อสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน มีการเข้าร่วมน้อยที่สุดคือ โครงการจ้างงานทดแทนทำนาปรัง

สภาพความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ พบว่า ครัวเรือนตัวอย่างในจังหวัดชัยภูมิมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนเมื่อเทียบกับจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 64.30 โดยครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีลักษณะร่วมเหมือนกันคือ หัวหน้าครัวเรือนอายุเฉลี่ย 52.61 ปี สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 78.60 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 4.24 คน มีขนาดพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบอาชีพเฉลี่ยครัวเรือนละ 11.67 ไร่ครัวเรือนมีรายได้จากสมาชิกทุกคนรวมกันเฉลี่ย 88,179.90 บาทต่อปี และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 54,476.43 บาทต่อปี เมื่อคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคต่อรายได้จะเท่ากับ 66.77 มีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำนวน 85,724.57 บาท การเข้าถึงบริการสาธารณะ พบว่า ด้านการศึกษา เกษตรกรได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งหมด ด้านสาธารณสุข เกษตรกรได้รับบริการสาธารณสุข ด้านการส่งเสริมการรวมกลุ่ม เกษตรกรเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ร้อยละ 64.84

สาเหตุความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร จากการศึกษาสาเหตุที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนในจังหวัดชัยภูมิ โดยใช้การแทนค่าครัวเรือนที่ยากจน (แทนค่าเท่ากับ 1) และครัวเรือนที่ไม่ยากจน (แทนค่าเท่ากับ 0) ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามจึงไม่ได้อยู่ในรูปของสมการเชิงเส้นตรง แต่อยู่ในรูปสมการถดถอยโลจิสติก (Logistic regression) โดยตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์ (B) ที่สามารถพยากรณ์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสามารถนำเสนอในรูปของสมการถดถอยโลจิสติกเพื่อพยากรณ์โอกาสที่ครัวเรือนจะยากจนจากสมการความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ได้ พบว่า มีความเหมาะสมที่ใช้ในการพยากรณ์โอกาสที่ครัวเรือนจะยากจนโดยใช้ Hosmer and Lemeshow ในการทดสอบความเหมาะสมของโมเดล จากค่าสถิติทดสอบ Chi-square (Hosmer and Lemeshow Test) = 6.192 และค่า Sig.=.569 ซึ่งมากกว่า .050 แสดงว่าโมเดลสมการถดถอยโลจิสติกที่ได้มีความเหมาะสมจึงสรุปได้ว่า ตัวแปรหรือปัจจัยซึ่งสามารถอธิบายสาเหตุที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือน คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพ จำนวนสมาชิกที่พึงพิง ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ เขตการปกครอง การคมนาคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ขนาดที่ดิน การเกษตร รูปแบบการเกษตร แหล่งน้ำการเกษตร และปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ทศนคติต่อการทำงาน การชอบความทันสมัย การยอมรับเทคโนโลยี การชอบการเปลี่ยนแปลง ทศนคติต่อการกู้ยืม เป็นสาเหตุของความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ

จากการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า 1. **สภาพความยากจนของเกษตรกร** ในปัจจุบันมีสภาพความยากจนอันเนื่องมาจากปัญหาที่สะสมเรื้อรังมานาน ขาดรายได้ ไม่มีทุน ปัญหาความเจ็บป่วยเนื่องจากเกษตรกรไม่ได้รับการดูแลจากภาครัฐดีพอ ความยากจนของเกษตรกรเป็นอุปสรรคในการพัฒนาการเกษตร

ทำให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ขาดแคลน ขาดการยอมรับของสังคม ไม่พัฒนารูปแบบการทำการเกษตร มุ่งเน้นแต่การผลิตเชิงเดี่ยวเพื่อให้ได้เงินผลตอบแทนที่เพิ่มขึ้น ขาดการดูแลเอาใจใส่และการพัฒนาการผลิต ให้ดีขึ้น โดยขาดความรู้ที่ใช้ในการผลิตจริง

2. สาเหตุของความยากจน พบว่า มีสาเหตุมาจาก 5 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 2.1 ปัจจัยส่วนบุคคล คือ ความยากจนจากครอบครัว เนื่องจากการเกิดในครอบครัวที่ยากจนและขาดแคลนจึงทำให้ด้อยโอกาสในทุกเรื่อง ภาระทางครอบครัว เนื่องจากค่าใช้จ่ายในครอบครัวสูงต้องซื้อปัจจัยทุกชนิด ระดับการศึกษาต่ำ ไม่มีความรู้ในการบริหารจัดการเงินทุนที่ดี ความล้มเหลวจากการลงทุน กู้เงินมาลงทุนแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ 2.2 ปัจจัยทางสังคมคือ การเปลี่ยนระบบการผลิตมาเป็นการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ต้องผลิตให้ได้มาก ๆ มิฉะนั้นจะมีรายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย ระบบทุนนิยมได้เข้ามาทำลายความเข้มแข็งของชุมชน สังคมเปลี่ยนเป็นสังคมเดี่ยว เกษตรกรที่อยู่ในภาคการผลิตมีอายุสูงมากขึ้น ขาดแคลนแรงงานในวัยทำงาน 2.3 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เน้นการผลิตเพื่อขายจึงต้องผลิตให้ได้จำนวนมาก เน้นปลูกพืชเพียงชนิดเดียว ขาดข้อมูลที่จะช่วยให้สามารถวางแผนการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ ต้นทุนการผลิตสูง ขาดแคลนปัจจัยการผลิต เข้าไม่ถึงแหล่งเงินทุน ขาดแคลนแรงงาน ราคาสินค้ากำหนดไม่ได้ ราคาไม่แน่นอน การผลิตมีความเสี่ยงภัยสูง 2.4 ปัจจัยทางจิตวิทยา คือ ลักษณะนิสัยส่วนตัว เนื่องจากเกษตรกรมีความต้องการบริโภคตามแบบอย่างของผู้ที่มีรายได้มากกว่า วิถีชีวิตและความเชื่อ มีความรู้ความสามารถต่ำ ค่านิยมของชุมชน ในจัดงานประเพณีในลักษณะเกินฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว 2.5 ปัจจัยนโยบายของรัฐบาล คือ นโยบายของภาครัฐไม่แน่นอนเปลี่ยนแปลงง่าย ไม่ต่อเนื่อง รัฐบาลไม่มีความสามารถในการดูแลควบคุมเรื่องปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน รัฐบาลส่งเสริมให้กู้เงินโดยการเพิ่มการเข้าถึงแหล่งเงินทุนแก่เกษตรกรในขณะที่เกษตรกรยังไม่พร้อม ไม่มีแนวทางจัดการหรือการเตรียมความพร้อม ขาดการจัดการและวางแผนอย่างเป็นระบบ และมีการทุจริตในโครงการของรัฐ

3. วิเคราะห์สภาพแวดล้อมของจังหวัดชัยภูมิ (SWOT) ที่ส่งผลต่อความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ พบว่า 3.1 ปัจจัยภายใน พบว่า 1) จุดแข็ง (Strength) ประกอบด้วย 1.1) มีพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำการเกษตร สามารถเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจหลายชนิด และมีศักยภาพการผลิตในด้านการปศุสัตว์ และการประมง 1.2) เป็นพื้นที่เหมาะสมต่อการพัฒนาแหล่งน้ำต้นทุนทางการเกษตร เนื่องจากเป็นพื้นที่ต้นกำเนิดลำน้ำชีไหลผ่านหลายอำเภอของจังหวัดชัยภูมิ และผ่านจังหวัดอื่น ๆ ก่อนลงสู่แม่น้ำโขง 1.3) ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดมีความเหมาะสม สามารถเชื่อมโยงคมนาคมขนส่งกับภาคต่าง ๆ ได้ 1.4) มีทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า และมีแหล่งแร่ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ 1.5) มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวจำนวนมาก ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุและโบราณสถาน และวัฒนธรรม 1.6) มีโรงงานอุตสาหกรรมการแปรรูปการเกษตรกระจายตัวอยู่ในทุกพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิเพื่อรองรับผลผลิตทางการเกษตร 1.7) มีหัตถกรรมผ้าทอที่แสดงถึงเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่วิจิตรสวยงามเป็นเอกลักษณ์ รวมทั้งมีศูนย์กลางผ้าไหม ผ้าฝ้ายและสามารถผลิตเส้นไหมที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน 1.8) เมืองครุฑชุมชนที่เข้มแข็ง มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลครอบคลุมพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัด และเป็นแรงขับเคลื่อนภาคประชาสังคม 1.9) มีแหล่งผลิตพลังงานทดแทน และมีศักยภาพด้านพลังงานทดแทน 2) จุดอ่อน (Weakness) ประกอบด้วย 2.1) แหล่งกักเก็บน้ำต้นทุนและระบบชลประทานไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกรและไม่ทั่วถึง 2.2) สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ที่มีความแห้งแล้ง ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยต่อปีไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากสภาพภูมิประเทศตั้งอยู่ในเขตเงาฝน 2.3) ลักษณะดินบางพื้นที่เป็นดินเค็มและดินทราย ทำการเกษตรไม่ได้ผลหรือผลผลิตต่ำ ไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งได้ 2.4) เกษตรกรบางส่วนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และบางส่วนไม่มีเอกสารสิทธิ์ 2.5) ขาดแคลนแรงงานทั้งภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายไปทำงานต่างถิ่น 2.6) สินค้าแปรรูปทางการเกษตรไม่มีตลาดรองรับเพียงพอ และไม่มีคุณภาพที่สามารถแข่งขันได้

2.7) ขาดการพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยี การตลาด การบริหารจัดการของผู้ประกอบการหัตถกรรมพื้นบ้าน และสินค้าพื้นเมือง 2.8) ประสิทธิภาพการผลิตสินค้าของวิสาหกิจชุมชนต่ำ เกษตรกรขาดการรวมกลุ่ม เครือข่ายการต่อรองราคาสินค้าทางการเกษตร 2.9) แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งขาดการบริหารจัดการที่ดีและขาดการมีส่วนร่วมจากภาครัฐ ชุมชน และท้องถิ่น 3.2 ปัจจัยภายนอก พบว่า 1) โอกาส (Opportunity) ประกอบด้วย 1.1) รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตลอดจนเร่งขยายผลตามโครงการและแบบอย่างที่ดีที่ทรงวางรากฐานไว้ให้แพร่หลายเป็นที่ประจักษ์และเกิดประโยชน์ช่วยสร้างความสมบูรณ์พูนสุขแก่ประชาชน 1.2) รัฐบาลมีนโยบายเร่งสร้างโอกาสอาชีพและการมีรายได้ที่มั่นคง รวมทั้งพัฒนาสตรีผู้ด้อยโอกาส พร้อมทั้งให้แรงงานทั้งระบบมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้และพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน 1.3) รัฐบาลมีนโยบายจะพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม ระบบการออม และระบบสวัสดิการชุมชนให้มีประสิทธิภาพ และมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น 1.4) รัฐบาลมีนโยบายแก้ปัญหาการไร้ที่ดินทำกินของเกษตรกรและการรุกกล้าเขตป่าสงวน โดยการกระจายสิทธิการถือครองให้แก่ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ได้รุกกล้าและออกมาตรการป้องกันการเปลี่ยนมือไปอยู่ในครอบครองของผู้ที่มีใช้เกษตรกร 1.5) รัฐบาลจัดให้มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อสร้างคุณภาพของคนไทยให้สามารถเรียนรู้พัฒนาตนได้เต็มตามศักยภาพ สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตได้โดยมีความใฝ่รู้และทักษะที่เหมาะสม 1.6) รัฐบาลมีนโยบายงบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจเพื่อช่วยสร้างงานและกระตุ้นการบริโภค แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว 1.9) ระบบเศรษฐกิจของโลกเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมช่วยให้เกิดโอกาสในการลงทุน ทั้งด้านอุตสาหกรรม การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร 1.10) ความต้องการใช้พลังงานทดแทนและอาหารปลอดภัยมีเพิ่มมากขึ้น 2) ภัยคุกคาม (Threat) ประกอบด้วย 2.1) การรวมตัวทางการค้าของโลกทำให้เกิดการกีดกันทางการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าเกษตรจะส่งผลให้เกิดการแข่งขันมากขึ้น จนมีแนวโน้มส่งผลให้ราคาสินค้าเกษตรบางชนิดตกต่ำ 2.2) สภาพภูมิอากาศของโลกและของประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความแห้งแล้งและน้ำท่วมมากขึ้น อันเป็นผลมาจากภาวะโลกร้อน การตัดไม้ทำลายป่า การทำลายธรรมชาติ 2.3) จังหวัดชัยภูมิมีแนวโน้มที่จะประสบปัญหาการแข่งขันในทุกด้านจากจังหวัดนครราชสีมา และขอนแก่นในการดึงดูดทุนและทรัพยากรไปจากจังหวัดมากยิ่งขึ้น 2.4) ราคาสินค้าเกษตรมีความผันผวนตามราคาตลาดโลก และมีการแข่งขันกับประเทศอื่นทั้งด้านราคาและคุณภาพ ในขณะที่ต้นทุนการผลิตทางการเกษตรของจังหวัดสูง 2.5) ต่างประเทศประสบปัญหานี้สาธิตหลายประเทศ ตลาดส่งออกสินค้าของไทยทำให้กำลังซื้อลดลง 2.6) ประเทศในภูมิภาคเอเชียเป็นคู่แข่งทางการค้าสินค้าเกษตร ทำให้การแข่งขันสูงซึ่งจะเป็นอุปสรรตต่อการผลิตของไทยที่จะต้องปรับตัวในการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิต

4. ยุทธศาสตร์จัดความยากจนของเกษตรกรไทยในจังหวัดชัยภูมิที่เหมาะสม คือ ยุทธศาสตร์ CHAIYAPHUM 3DII มีดังนี้

ยุทธศาสตร์ 1 เพิ่มโอกาสและพัฒนาศักยภาพเกษตรกร (Development potential and opportunities of farmers) เพื่อการเพิ่มศักยภาพและโอกาสของเกษตรกรในด้านการพัฒนาอาชีพและรายได้ โดยมีมาตรการดังนี้คือ มาตรการ 1.1 ส่งเสริมการศึกษาให้แก่เกษตรกร ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยมาตรการ 1.2 ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่เชื่อมโยงกับเกษตรกร มาตรการ 1.3 เพิ่มศักยภาพและโอกาสของเกษตรกรในด้านการพัฒนาอาชีพและรายได้มาตรการ 1.4 ส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรุ่นใหม่จากบุตรหลานของเกษตรกร และมาตรการ 1.5 ส่งเสริมความรู้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่โดยบูรณาการหลักสูตรการเรียนการสอนในชั้นเรียนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ 2 พัฒนาระบบสังคมและสวัสดิการสังคม (Development Social Welfare And Social System) เพื่อพัฒนาระบบการบริการพื้นฐานของรัฐและการคุ้มครองทางสังคมแก่คนยากจนและผู้ด้อยโอกาส โดยมีมาตรการดังนี้คือ มาตรการ 2.1 พัฒนาเครือข่ายเกษตรกรเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชน มาตรการ 2.2 ส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชน มาตรการ 2.3 ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของชุมชน มาตรการ 2.4 พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือและสร้างความเชื่อมโยงการดำเนินงานระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน และมาตรการ 2.5 ส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการจัดสวัสดิการสังคมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของเกษตรกร

ยุทธศาสตร์ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน (Development community economic) เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจชุมชนการเกษตรระดับรากหญ้า โดยมีมาตรการดังนี้คือ มาตรการ 3.1 พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนระดับฐานรากอย่างครบวงจร มาตรการ 3.2 พัฒนาการเกษตรและส่งเสริมรายได้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มาตรการ 3.3 ส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งเงินทุนและปัจจัยการผลิต มาตรการ 3.4 บูรณาการการบริหารจัดการน้ำ และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสนับสนุนการผลิตทางการเกษตร และมาตรการ 3.5 พัฒนาอาชีพตามศักยภาพและความเหมาะสมของพื้นที่ของกลุ่มเกษตรกร

ยุทธศาสตร์ 4 ยกระดับคุณภาพชีวิตและเข้าถึงการบริการสังคม (Improved quality of life And social services) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนยากจน และผู้ด้อยโอกาส ด้านสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิต และเข้าถึงการบริการอื่น ๆ โดยมีมาตรการดังนี้คือ มาตรการ 4.1 พัฒนาการศึกษาระดับเด็กและเยาวชนจากครอบครัวเกษตรกรควบคู่กับการพัฒนามาตรฐานการศึกษา มาตรการ 4.2 สร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบทและชุมชนเมืองให้มีความสัมพันธ์เกื้อกูลกันและกัน มาตรการ 4.3 กำหนดนโยบายปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและค่านิยมการใช้จ่ายเงินของเกษตรกร มาตรการ 4.4 ส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทขององค์กรชุมชนให้มีความเชื่อมโยงการร่วมจัดตั้งเครือข่ายในรูปขององค์กรเกษตรกรและระบบสหกรณ์ และมาตรการ 4.5 ส่งเสริมการทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจากความต้องการของชุมชนท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ 5 ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการภาครัฐ (Improved public administration) เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการภาครัฐที่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีมาตรการดังนี้คือ มาตรการ 5.1 ปรับปรุงประสิทธิภาพระบบบริการพื้นฐานของรัฐให้เข้าถึงกลุ่มเกษตรกรยากจนอย่างทั่วถึง มาตรการ 5.2 ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ มาตรการ 5.3 เชื่อมโยงบุคลากรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนให้ร่วมกันแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเป็นเอกภาพ มาตรการ 5.4 ปรับปรุงระบบการพัฒนาระบบการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรครบวงจร และมาตรการ 5.5 ติดตาม และประเมินผลการพัฒนาและแก้ไขปัญหาความยากจนที่มีความเชื่อมโยงและมีความต่อเนื่อง

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. **สภาพความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ** จากการศึกษาพบว่า คราวเรือนเกษตรกรตัวอย่างในเขตพื้นที่จังหวัดชัยภูมิมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจนเมื่อเทียบกับจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 64.34 โดยครัวเรือนมีรายได้จากสมาชิกทุกคนรวมกันเฉลี่ย 88,179.90 บาทต่อปี และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 54,476.43 บาทต่อปี เมื่อคิดเป็นอัตราส่วนร้อยละของค่าใช้จ่ายในการ

อุปโภคบริโภคต่อรายได้จะเท่ากับ 66.77 และมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 85,724.57 บาท สภาพความยากจนของเกษตรกรนับเป็นปัญหาที่สะสมเรื้อรังมานาน ทำให้คุณภาพชีวิตต่ำ ขาดแคลนรายได้ และการส่งเสริมและพัฒนา จนกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาการเกษตรของประเทศไทย เกิดจากสภาพสังคมที่ผลักดันให้เกิดความยากจนจากการส่งผ่านค่านิยมในการบริโภคไปสู่ครัวเรือนเกษตรกร ทำให้เกษตรกรต้องดิ้นรนเพื่อให้มีรายได้ที่สูงขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Community Development Department (2013) ที่กล่าวว่า คนยากจนและครัวเรือนยากจน ไม่ได้มีปัญหามาจากสาเหตุเดียว แต่มีหลายสาเหตุผสมผสานกันไป เนื่องจากปัญหาความยากจนเป็นปัญหาเชิงซ้อนประกอบด้วยปัจจัยที่เป็นสาเหตุของปัญหาความยากจนหลายประการประกอบกัน

2. สาเหตุความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร ไม่ได้มาจากสาเหตุเดียว แต่มีหลายสาเหตุผสมผสานกันไป ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพ จำนวนสมาชิกที่พึ่งพิง ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ เขตการปกครอง การคมนาคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ขนาดที่ดินการเกษตร รูปแบบการเกษตร แหล่งน้ำการเกษตร ปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ทักษะคิดต่อการทำงาน การขอความช่วยเหลือ การยอมรับเทคโนโลยี การขอรับการเปลี่ยนแปลง และทัศนคติต่อการกู้ยืม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sakonthawat (2013) ที่ได้ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อพลวัตความยากจนมี 2 ปัจจัย โดยปัจจัยแรกคือ ปัจจัยทางลักษณะประชากรของครัวเรือน และปัจจัยที่สองคือ ปัจจัยการถือครองสินทรัพย์ทุนต่างๆ ที่อยู่ในระดับต่ำ ในทำนองเดียวกับ Palasri (2013) ที่ได้ศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ขนาดของครัวเรือน ขนาดพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ความมั่งคั่งและหนี้สินของครัวเรือน มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร

3. ยุทธศาสตร์จัดความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิที่เหมาะสม ยุทธศาสตร์ CHAIYAPHUM 3DII มีดังนี้

ยุทธศาสตร์ 1 การเพิ่มโอกาสและพัฒนาศักยภาพเกษตรกร (Development potential and opportunities of farmers) เพื่อการเพิ่มศักยภาพและโอกาสของเกษตรกรในด้านการพัฒนาอาชีพและรายได้

ยุทธศาสตร์ 2 พัฒนาระบบสังคมและสวัสดิการสังคม (Development Social Welfare And Social System) เพื่อพัฒนาระบบการบริการพื้นฐานของรัฐและการคุ้มครองทางสังคมแก่คนยากจนและผู้ด้อยโอกาส

ยุทธศาสตร์ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน (Development community economic) เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจชุมชนการเกษตรระดับรากหญ้า

ยุทธศาสตร์ 4 ยกระดับคุณภาพชีวิตและเข้าถึงการบริการสังคม (Improved quality of life And social services) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนยากจน และผู้ด้อยโอกาส ด้านสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิต และเข้าถึงการบริการอื่น ๆ

ยุทธศาสตร์ 5 ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการภาครัฐ (Improved public administration) เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการภาครัฐที่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตสุชน, และ ปลางประพันธ์ (2013) ที่ได้เสนอแนวทางการออกนโยบายเพื่อแก้ปัญหาการกระจายรายได้ของไทยไว้ว่าควรมีองค์ประกอบหรือวัตถุประสงค์ ที่สำคัญคือเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ของกลุ่มผู้มีรายได้น้อย และดูแลสวัสดิการและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มคนจนที่สุด และได้เสนอนโยบายเพื่อแก้ปัญหาการกระจายรายได้ของไทยควรมีองค์ประกอบ คือ 1) กำจัดหรือลดความร่ำรวยที่เกิดขึ้นอย่างไม่ชอบธรรม โดยไม่ละทิ้งความร่ำรวยที่ได้มา

อย่างชอบธรรม 2) ส่งเสริมให้คนชั้นกลางมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น เพื่อให้สามารถก้าวทันกลุ่มคนรวยที่สุดของประเทศและลดช่องว่างรายได้ 3) กระจายความมั่งคั่งจากผู้มีรายได้สูงในสังคม ผ่านนโยบายการคลังเพื่อสังคมที่ก้าวหน้า นโยบายส่งเสริมทักษะและการเข้าถึงข่าวสาร 4) เพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ของกลุ่มผู้มีรายได้น้อย และ 5) ดูแลสวัสดิการและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มคนจนที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Siriwattanakul, et al. (2011) ที่ได้มีข้อเสนอยุทธศาสตร์การดำเนินโครงการ คือ 1) ยุทธศาสตร์การสร้างสติ-สมาธิ-ปัญญา เพื่อการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลตนเอง คริวเรือนชุมชนตำบลและเครือข่ายด้วยพลังปัญญาชีวเรือน 2) ยุทธศาสตร์กระบวนการสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนชุมชนตำบล และเครือข่าย 3) ยุทธศาสตร์เรื่องการประกอบอาชีพโดยการเสริมสร้างศักยภาพ ภูมิปัญญาชุมชน องค์ความรู้การประกอบอาชีพในระดับครัวเรือน และ 4) ยุทธศาสตร์การจัดการแรงงานและทรัพยากรในระดับครัวเรือนชุมชนตำบล และเครือข่ายด้วยกระบวนการส่งเสริมองค์ความรู้และภูมิปัญญาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. สาเหตุความยากจนจากปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล ภาครัฐควรให้การส่งเสริมความรู้ให้แก่เกษตรกรและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมเพื่อสร้างรายได้ และสาเหตุความยากจนจากปัจจัยทางจิตวิทยา ภาครัฐจะต้องส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันของเกษตรกรเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยเหลือกัน และมีอำนาจต่อรองด้านราคาผลผลิตและปัจจัยการผลิต

2. สาเหตุความยากจนจากปัจจัยทางสังคม ภาครัฐควรกระจายการปกครองและการพัฒนาท้องถิ่นลงสู่ชุมชนอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และเหมาะสมกับบริบทของสังคม และสาเหตุความยากจนจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ภาครัฐควรให้การส่งเสริมปัจจัยการผลิต และพัฒนาระบบชลประทานที่สนับสนุนการผลิตทางการเกษตร เพื่อให้ภาคการเกษตรเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาประเทศควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม

3. การจัดการความยากจนของเกษตรกร ควรกำหนดแนวทางที่ชัดเจน การเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนจนในด้านการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจการเกษตร พัฒนาระบบการบริการพื้นฐานของรัฐและการคุ้มครองทางสังคม และควรประสานความร่วมมือขององค์กรภาครัฐส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น ส่วนท้องที่ และภาคเอกชน เพื่อให้เกิดการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้การดำเนินการจัดการความยากจนให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. จากการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้เส้นความยากจนของสำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นเกณฑ์การวัดว่าครัวเรือนที่ศึกษาจะจัดอยู่ในกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนหรือไม่ ซึ่งอาจจะทำให้การจัดกลุ่มมีความคลาดเคลื่อนได้ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปจึงควรที่จะคำนวณหาเส้นความยากจน

2. การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาแนวทางในการเพิ่มรายได้ ความสามารถในการสร้างรายได้ของเกษตรกร ปัญหาของการสร้างรายได้ของเกษตรกรว่ามีปัญหาและอุปสรรคในการสร้างรายได้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ให้สังคมเกิดความเป็นธรรม

เอกสารอ้างอิง

- Chansan, S. (2009). Poverty and Income disparity in Thailand. *Journal of Demography*, 25(2), 71-89.
- Community Development Department. (2013). *Integrated poverty household management : Life goal, Make a life compass, Life management and Take care of life*. Bangkok: Ministry of the Interior.
- Jiaraphan, W. (2010). *The Household debts of farmers in rural Thai*. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Jitsuchon, S. & Plangraphan, J. (2013). *The study project on policy issues poverty and income distribution*. Bangkok: Thailand Development Research Institute.
- Malhotra, Naresh K. (2010). *Marketing Research: An Applied orientation*. (6th ed). Upper Saddle River: Pearson Education.
- National Statistical Office. (2015). *Poverty and income distribution*. Retrieved March 15, 2015, from <http://social.nesdb.go.th/SocialStat/>
- Palasri, W. (2013). The Study of Determinants of the Household Poverty in Rural Area : Case Study of Mahasarakham Province. *Rajabhat Maha Sarakham University. Journal (Humanities and Social Sciences)*, 7(1), 29-38.
- Sakonhawatt, A. (2013). *The Dynamics of poverty : A Case study of farmers in rural areas in the Northeast and Central Thailand*. Bangkok: Office of the National Economics and Social Development Board.
- Siriwattanakul, S. et al. (2011). *The Project on cooperation to solve the problem of poverty according to sufficiency economy in Nakhon Ratchasima*. Bangkok: The Thailand Research Fund
- Sresunt, S. (2009). *Poorness in global capitalism*. Doctor of Philosophy in Integrated Science, Thammasat University.
- Suvarn, M. (2014). *Rural with Poverty : Perspective of human ecological*. Retrieved December 10, 2014, from <http://www.cdd.go.th/cddwarehouse/pdf/p08.pdf>.
- Wehrich, H. (1982). *The TOWS Matrix a tool for situational analysis*. San Francisco : University of San Francisco.